

Antoni Puig Minguell, del Poal, a través dels seus copiadors de cartes (1807-1825)*

Esteve Mestre i Roigé / Ton Solé i Bonet

Centre de Recerques del Pla d'Urgell Mascalçà

Carta escrita per Antoni Puig el 13 d'abril de 1808 al marquès de Llupià:

“En estas tenim que si no plou aviat esta perduda la collita lo que de nostres trossos no te remei, diuen si avui son a demanar la Mare de Deu de Les Sogues per treure-la per pregaries. Lo que Deu vulga assistir-nos amb lo benefici de la pluja que tan conve per este terreno, pues la miseria es tan gran que mai se havia parlat de haver-hi tans lladres que descaradament anaven amb colles pero los sometens del Palau, Mollerussa i Golmés havien teixit de esta los lladres que eren quatre, pero no n'hi havia cap de este poble [Poal], foren agafats en que son ja a les presons de Lleida. Ahir digueren si los somatens de Bellpuig, Preixana, St. Marti, Anglesola i Verdu tingueren nova batuda a altres companys lladres dels que van agafar, els tenien sitiats en una casa de camp fent armes i si havia mort dos o tres paisans, en que esta Terra entre una cosa i altra de la gran variació de noticies, es una tribulació pero pareix que en quant als lladres s'ha pres amb tot aire i deu vulga los puguem acabar.”

1. ANTONI PUIG

1.1. El personatge

Antoni Puig Minguell (el Poal, 1769 - Cervera, 1841), del Poal, és un personatge cabdal, però, tanmateix, oblidat, de la història del Pla d'Urgell. Va viure al Poal i fou l'administrador, representant i valedor a les terres de Lleida i Aragó del marquès d'Alfarràs, del marquès de Llupià i del comte de Santa Coloma. Era una persona econòmicament solvent i influent, ja que entre els seus contactes hi havia personalitats del món de la política i alts càrrecs de l'administració central. Es va relacionar amb fortunes catalanes, amb les quals feia societat per compartir negocis. La base de la seva fortuna eren els arrendaments de terres (com les de la baronia de Bellpuig o de la comanda d'Espluga Calba), diferents negocis (seda, cànem, aiguardent) i les propietats del Poal.

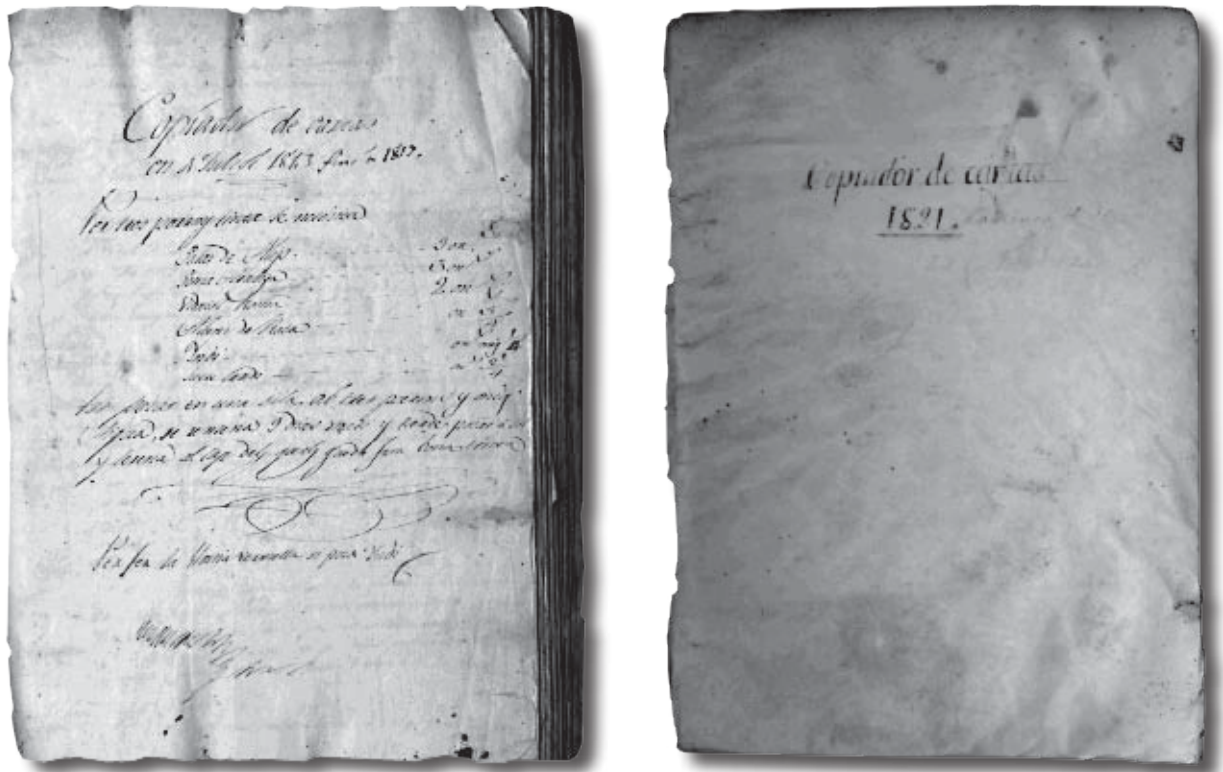
Però també va tenir èpoques de menys abundància econòmica i, fins i tot, va arribar a estar gairebé arruïnat. Antoni Puig i els seus associats feien grans inversions, arrendant drets senyorials. Els pagaments es feien normalment amb les vendes dels productes de la terra, però, algunes vegades, sequeres extremes feien que no traguessin res de la terra i havien de pagar amb els seus capitals. A més a més, la sequera també perjudicava les seves terres i possessions personals, per la qual cosa, de vegades, es quedava sense capital i, per fer front a les seves obligacions, només li quedava demanar un crèdit.

* Els copiadors de cartes de 1807-1817 i 1821-1825 (tres volums) es troben a l'Arxiu Comarcal de Tàrraga, en el fons, documental de la família Gasol-Puig, i els copiadors de cartes de 1817-1821 (dos volums) es troben a l'arxiu particular de Segimon Balaguer, a Bellvís.

A inicis del segle XIX va demanar a l'amic Marià Flaquer i al seu fill un crèdit de 33.000 lliures, que a causa de la guerra del Francès i diferents avatars no va poder retornar; quan Flaquer, l'any 1819, li va exigir la devolució de 23.000 lliures que encara devia, Puig, afectat per la sequera de 1817-1819 i les pèrdues econòmiques que li provocà, no disposava d'efectiu i li va oferir una part dels seus béns (terres i propietats a Sidamon) per fer front al deute. La resposta de Flaquer fou que només volia diners perquè en necessitava per invertir en un projecte. Puig va liquidar el seu deute en uns anys.

L'inici del segle XIX fou dolent per a aquests inversors per la guerra del Francès, les sequeres, la negativa dels pobles a pagar drets senyorials i la guerra entre liberals i reialistes. Però l'important és que ens han arribat els copiadors de cartes que va escriure entre l'any 1807 i el 1825 amb informació relativa a:

- a) La Guerra del Francès;
- b) La revolució, amb el canvi de mentalitat dels pobles a pagar els delmes dels senyors, i
- c) Els intents fallits de fer el canal, els anys 1817, 1822, 1828 i 1832, el primer per l'incompliment de l'estat a donar diners, i els segon i tercer per les guerres (1822-1823, reialistes contra liberals, i 1833 per la Primera Guerra Carlina).

Copiador de cartes de 1813-1817 i de 1821-1825.

1.2. La vida personal

Antoni Puig va néixer l'any 1769 al Poal; els seus pares foren Josep Puig, del Poal, i Maria Minguell, de Guimerà. En una data que no podem determinar es casà amb Mundeta Satorras, filla d'una prestigiosa família, i en enviudar, el 1828, es casà, per segona vegada, amb Raimunda Preñanosa, del Talladell, vídua de Felip Preñanosa, batxiller en lleis. Aquest mateix dia es va casar el seu fill de dinou anys amb la filla de Raimunda Preñanosa. Sabem que es va casar per tercera vegada amb Bonaventura Borràs, de Cervera.

La seva descendència va ser prolífica, però van morir alguns dels seus fills encara joves. El desembre de 1819 tota la família emmalalteix i moren dos fills, el segon, Manelet, i la més petita de les filles. El gener de 1822 neix una noia, Antònia, i el 25 de maig, en mor una altra. Aquest any el seu fill Antoñín estudia gramàtica a Balaguer.

Era un home de poca salut: “li fan mal les cames” i sovint se’n va a “pendre els banys i les aigües” per guarir-se, en una època en què la població passa fam. El novembre de 1807 es troba prenent les aigües a Tortosa, on s’estarà per aquest i d’altres assumptes fins al febrer de 1808, que tornarà al Poal. El 25 de juny de 1814 escriu al marquès de Llupià i li comenta que encara no ha pogut marxar cap als banys de la Cerdanya perquè amb el seu cunyat Antonio Satorras “han tingut alguns dies d’arreglar interessos”. L’estiu de l’any 1818 va a Panticosa i a la tornada, travessant un riu amb la cavalcadura, l’aigua se l’emporta i gairebé s’ofega. Panticosa és el lloc més habitual de la família Puig per anar a prendre les aigües, i el mes d’agost de 1820, després de tenir un atac al pit i una malaltia a les cames, s’assabenta que la font de les Herpes està arreglada i s’hi passa tot el mes. L’any següent li repeteix el mal de cames i torna a Panticosa, però aquest any les aigües no li fan l’efecte dels altres anys. El 1821 va a Puigcerdà acompanyat del seu fill Antoin. El 1824 va a prendre les aigües a Benasc i d’allí a Banyeres de Luchon, i torna per la Vall d’Aran, però nota poca millora en la salut. El mes de setembre d’aquell any, li agafa un atac de pit molt fort i li costa molt recuperar-se. Normalment els viatges els fa sol, sense companyia, amb una cavalcadura i portant una maleta.

Per diferents motius, Antoni Puig i la seva família canvien sovint de residència: unes vegades per negocis, d’altres per temor dels exèrcits i també per la inseguretat de l’època. La segona meitat de l’any 1807 viu a Tarragona per negocis, i no torna a casa seva del Poal fins al gener de l’any següent. La guerra contra els francesos també va comportar canvis de domicili; el març de 1809 marxen cap a Àger i des de l’abril fins al juliol de 1810 viuen a Bellpuig perquè la població del Poal està amenaçada. El mes de març de 1818, “per les circumstàncies de la vida i pels perills actuals”, passa a viure a Balaguer, on compra una casa. Hi viuran fins al desembre de 1819, que tornen al Poal. En plena Primera Guerra Carlina, entre 1833 i 1840, la família Puig viu una temporada a Lleida i una altra a Cervera.

Puig era devot de la mare de Déu de les Sogues, i es va valer de les seves amistats a Madrid per cercar la solució a l’enfrontament que hi va haver entre els monjos trinitaris que hi havia al convent de les Sogues i l’alcalde i el capellà de Bellvís. Aquests darrers s’oposaven a les peregrinacions al santuari i denegaven el permís als feligresos a passar per la població de Bellvís. En un escrit dirigit a Pablo Martín Campomanes, de Madrid, el 14 de gener de 1816, diu: “Y como hay 50 y tantos pueblos vecinos que nos llamamos comarcas de dicho santuario adonde todos acuden cuando se necesita, por falta de agua o enfermedades, desaría saber si seria posible acudiendo al Consejo o al Rey, si daria permiso para ir publicamente en procesiones, pidiendo permiso al P. Ministro de dicho convento, de todos los pueblos comarcas que se lo pidiesen, sin inteligencia del Párroco ni vecinos de Bellvís”. Aquesta situació es va arreglar en uns mesos. Antoni Puig va morir el 15 de setembre de 1841, als setanta-dos anys, a Cervera, i fou soterrat a l’església del Poal.

1.3. Els negocis

Les rendes d’Antoni Puig provenien de tres àmbits diferents: les seves propietats del Poal, els arrendaments de terres d’arreu de Catalunya i de l’Aragó i també de diferents negocis. Ben aviat, l’any 1796, juntament amb el seu padrí Felip Puig va comprar un dret de Linyola, anomenat cinquantè. Encara que posteriorment li comportà un seguit de plets amb els veïns, amb aquest dret percebia una cinquantena part de la collita de diferents productes que es feien al poble i a dos quilòmetres a les rodalies.

Les cartes escrites entre 1807 i 1825 deixen constància dels arrendaments que Antoni Puig feia, conjuntament, amb altres fortunes catalanes. En el quadrienni 1810-1814 tenia arrendada, amb Josep Cortadellas, natural de Calaf, la baronia de Bellpuig, i, després d’uns anys, l’arrendaren novament. El 1819, Antoni Puig, hi participava amb una sisena part. L’any 1822 finalitzà el contracte amb la companyia de Cortadellas i, juntament amb el gra, es va vendre tots els utensilis de la companyia. Amb Ramon Baga arrendaren, el 25 de febrer de 1818, la comanda de l’Espluga Calba, Sidamon i Palau d’Anglesola per 25.000 lliures.

La compra i venda de cànem, llegums, seda, oli, sabó, camamil·la i aiguardent va ser un altre camp a què es va dedicar Antoni Puig. Alguns exemples de la seva activitat comercial els tenim a la carta del 8 de desembre de 1807, dirigida a Domingo Sala, de Balaguer, en què li notifica que anoti en el seu compte les lliures de la venda del cànem a la Fira de Verdú. I en la carta datada el 24 d'abril de 1808, adreçada a Sanahuja, mestre de cases de Maldà, li diu: "Per lo que parlarem a Verdu del arros y fesols, he trovat menos per haver-ne despatxat y no podre servir-vos a menos que me doneu lloch a fer-ne dur". L'any 1818 va comprar un ramat de 600 corders que va anar venent en diferents fires del país, i amb un intermediari de Barcelona, Pau Llor Ribes, feien compra i venda d'oli. Antoni Puig en comprava càrregues i les enviava cap a Barcelona, però algunes vegades els traginers se li'n quedaven una part, cosa que li suposava queixes del comprador. La seda, la comprava a la ribera del Segre i pobles d'Aragó i l'enviava a Barcelona per a la seva venda. Amb el negoci de sabó pedra a Barcelona no tingué gaire èxit per la baixa qualitat. Sembla que la comercialització de la camamil·la li va ser més favorable ja que tenia força encàrrecs, principalment de la zona de Tarragona, i, de vegades, no en tenia prou amb la producció de la plana d'Urgell i en comprava per la part de Tortosa. El 3 de maig de 1809 escriu una carta a Josep Bonell, de Castelló de la Plana en què li diu: "Vos estimare me digueu a quin preu se paga la arroba de camamilla, genero molt estimat en Valencia algunes vegades y en esta es lo terreno a on se fa, vos estimare promte la resposta perque ara es lo temps de ferne acopios, y me direu amb claredat a com eixiria la arroba catalana posada a eixa o en Valencia".

2. LES RELACIONS AMB PERSONALITATS

Antoni Puig es va relacionar amb diferents personalitats pels arrendaments, però també per la construcció del canal d'Urgell. Els principals foren:

- **Marquès de Llupià.** Joan Antoni Desvalls i d'Ardena (Barcelona, 1740–1820). Sisè marquès de Llupià, quart marquès del Poal i casat amb la marquesa d'Alfarràs. Va dissenyar i fer construir el Laberint d'Horta. Escrigué llibres. Lluità contra el francès. Puig li administrava els seus béns i drets senyoriais al Poal, al Pedrís i a Gimènells. Li havia demanat favors, com la concessió de beneficiats o l'ajut a un estudiant dels Arcs.

- **Comte d'Altamira.** Fernando Osorio de Moscoso y Fernández de Córdoba. Per herència familiar fou senyor de la baronia de Bellpuig i de Linyola. Puig, juntament amb Cortadellas, li arrendà la baronia diverses vegades.

- **Comte de Santa Coloma.** Juan Bautista de Queralt y de Silva. Es va casar el 1805 amb la comtessa de Fuenclara. Hi va tractar pels arrendaments d'Albesa.

- **Josep Cortadellas.** Al segle XVII el membres de la família Cortadellas eren pagesos de Calaf; a principi del segle XVIII combinen la feina del camp amb diversos negocis, i ben aviat tenen una rellevància social important dins del poble. Un dels negocis era el dels arrendaments de drets senyoriais, però sempre hi participen amb altres arrendataris. Els arrendaments més importants a les terres de Lleida eren de la partida de l'Urgell del Gran Priorat de Catalunya, propietat de l'orde de Sant Joan de Jerusalem; la baronia de Bellpuig i Linyola. Puig va tenir una gran relació amb Josep Cortadellas (el seu millor amic) que va morir l'1 de desembre de 1809, encara que l'hereu fos Marià Cortadellas. L'empresa continuà amb el nom de Josep Cortadellas y Cía.

- **Marquès d'Alfarràs.** Antoni Miguel de Rivas Desvalls i Olsinelles, mort el 1821. Antoni Puig li administrava els béns de Mollerussa, d'Alfarràs i de l'Aragó. Els anys bons li enviava, per Nadal, dues paneres de panellons i *cochos* i 24 conills, 2 llebres i 50 perdius. Li demanà ajuda quan, l'any 1820, els veïns del Palau impediren que l'aigua del riu Corb arribés al molí fariner del Poal. Aquest any 1820 es va viure la revolta dels pobles, que es negaren a pagar els drets senyoriais. L'any 1821, la febre groga envaí Barcelona, i com que el marquès d'Alfarràs n'era l'alcalde, s'hi va quedar, i hi va morir al costat de prop de 9.000 barcelonins.

Retrat de Marià Flaquer i Lluch.

- **Marià Flaquer i Lluch** (1766-1841) i el seu fill eren negociants. El 1821 organitzaren una expedició a Madagascar per capturar esclaus i vendre'ls al continent americà, amb força èxit. Per recomanació d'Antoni Puig, van anar comprant casa i terres al terme del Pedrís, que portava Jaume Giné, de Linyola, que feia de mitger. Les relacions personals entre Puig i Flaquer van patir força per un préstec de 33.000 lliures que Puig no pogué retornar puntualment.

- **Fra Ramon Serra**, de Palma, comanador del Pedrís i les Tarroges, del corregiment de Cervera. Cavaller de l'orde de Sant Joan.

- **Guillem Oliver i Salva** (Palma, 1775 - Barcelona, 1839). De jove fou nomenat representant del Gran Prior de Mallorca a les seves possessions de l'Urgell (unes terres a les Tarroges i al Pedrís); d'allí fou contractat per treballar per Josep Cortadellas i Cia. D'idees liberals, va defensar els interessos dels pagesos de l'Urgell, quan es va començar a construir el canal l'any 1817, davant de la negativa dels senyors feudals i eclesiàstics a pagar. Va ser diputat en el període liberal per Tarragona. Durant el període 1823-1833 es dedicà investigar temes agrícoles. Durant la guerra carlista fou nomenat alcalde de Barcelona, fou desterrat i a la tornada va morir. Puig va estar, des de l'any 1800 al 1823, en relació constant amb Oliver, ja que fou ell qui li facilitava les dades de la comarca.

3. LA GUERRA DEL FRANCÈS

La guerra del Francès es va iniciar el 1808, però ben aviat els pobles de la plana van patir d'una manera o altra la invasió de l'exèrcit francès. Si bé no va ser fins a la caiguda de Lleida, al 13 de maig de 1810, que van dominar la nostra comarca, puntualment les tropes franceses feien incursions per la plana d'Urgell.

Les cartes escrites per Antoni Puig Minguell, del Poal, entre 1807 i 1825 ens han deixat constància: (a) de la presència de les tropes franceses a la plana d'Urgell; (b) de la seva participació en la guerra contra l'exèrcit francès, i (c) de les càrregues econòmiques que va reportar la guerra als veïns d'aquestes contrades i als senyors terratinents.

3.1. Presència de les tropes franceses a la plana d'Urgell

La primera notícia de la presència de tropes franceses a Catalunya la trobem en la carta escrita el 13 d'abril de 1808, adreçada a Diego Perea Buendia, de Madrid. Antoni Puig li manifesta que després d'estar quatre mesos entre Tarragona i Barcelona ha pogut constatar els canvis produïts en les dues ciutats i la quantitat de soldats francesos que hi ha: "Estandome en Barna he presenciado las muchas novedades ocurridas y tambien alli tropas francesas en abundancia", fins que la guerra va esclatar el 2 de maig.

En una carta de 19 d'octubre de 1808 dirigida a Pablo Martín Campomanes, de Madrid, explica "que me da la agradable noticia del Marqués de la Romana y el nombramiento de la primera central para la organización de la Junta Militar que presidirá el dignísimo General Cuesta y es regular pensar por esta provincia [Lleida] de que estamos muy expuestos si no vienen refuerzos pronto y que deben ser considerables. Todavía continuamos haciendo Miquelets, pero no hay bastantes fusiles para la tropa que tenemos. Las cavallerias que desembarcaron de Mallorca el 13 con el General Palacios salieron al ataque por la llanuras de Barna que hicieron cosas grandes y fue grande ventura de dicha cavalleria, pues el enemigo en numero de 5.000 hizo un esfuerzo contra nuestros miquelets y algunas partidas tuvieron que ceder el puesto, quemaron algunos

pueblos de aquel desgraciado pasage que se llama San Geronimo de la Murtra, pero en medio de estas desgracias quedo aquella tierra sembrada de cadáveres franceses y se gano otra vez el puesto”.

La invasió a la plana d’Urgell la trobem referenciada el març de 1809, en una carta del dia 25, dirigida a la comtessa de Santa Coloma. Antoni Puig i la seva família van marxar del Poal cap a “estas asperas montañas [es refereix a Àger] a causa de tener el enemigo comun invadidos los pueblos inmediatos al Poal, temiendo que de una hora a otra no ejecutasen lo propia en este lugar”. Confia que es compleixin les notícies que tenen de Madrid i Castella i aviat podran tornar a casa i “aprofitar lo molt que te abandonat”. Es lamenta que si la situació dura molt els que “eramos pudientes, vamos a ser unos miserables”. Però a mitjan abril decideixen tornar cap al Poal: “Parece que el enemigo lo tenemos algo apartado de las llanuras del Urgel por cuyo motivo me regreso com mi familia a mi casa del Poal”.

El 16 d’abril de 1810 es produeix l’assetjament a la ciutat de Lleida, i els exèrcits espanyol i francès fan contínues incursions als pobles propers per tal de proveir-se d’aliments, diners i animals per al combat.

El 28 d’abril de 1810 Puig, en una carta adreçada a Nicolás Dameto, receptor de Calaf, li escriu: “Para recoger los llevadores [llibres de comptes de l’arrendament] en motivo de haber concluido el arriendo de la dignidad Prioral, le digo que nada he sabido del Colector Jose Vila que los tiene, a mas todos los pueblos de dicha dignidad estan en poder del enemigo y no hay comunicacion”. Aquest mateix dia escriu a Josep Cortadellas i li explica que ha tornat a Bellpuig i estan en “continuo susto”. Tots els dies hi ha perill per les malifetes dels enemics. Fins al dia 26 els francesos no havien estat al Poal i, quan hi entraren, els va rebre i allotjar i, fins i tot, els va ensenyar la casa i voltants i “marxaren sens fer ningun dany”; malgrat tot, li van dir “que sobretot tornessin els amos, que res temesen”.

El 13 de juny de 1810, a petició de l’alcalde de Bellpuig, va signar una nota certificant “los efectos que se llevaron del Castillo de Bellpuig el Ejercito Imperial Frances el dia de Pasqua [23 d’abril]:

Trigo deixa 12 quintales
Senteno 50 quintales
Sivada vulgo ordio 60 quintales
Bacallan 21 quintales”.

La invasió també va tenir la seva incidència en la vida local. Fins llavors els senyors nomenaven (o concedien poders a tercers per nomenar) els batlles i sotsbatlles dels pobles, però aquesta prerrogativa també se la van adjudicar els guanyadors. La carta de 22 d’abril de 1811, adreçada al comte de Santa Coloma, diu: “Muy Sr. mio: de mi mayor atencion y respeto recibi la muy favorecida de V.E. de 8 de marzo y lo titulos de Bayle y Subayle de Albesa y Almenara que remitió D. Armengol Sala para que los diese a los sujetos empleados que seguramente no los querran admitir por haver nombrado otros los Franceses”.

3.2. Participació d’Antoni Puig en la guerra del Francès

Antoni Puig va participar activament en la lluita contra els francesos, aportant recursos materials i pagant els impostos, tal com ho manifesta en la carta de 4 de setembre de 1808, adreçada a Pablo Martín Campomanes: “Tenemos que sufrir algunas contribuciones a mi a mas de los pagos regulares que son puestos, me han taxado 2.000 duros como a pudiente a que estamos muy gustosos por la defensa de la Religion y nuestro amado ejercito”.

La carta del 19 d’octubre de 1808, adreçada a Pablo Martín Campomanes, informa del compromís i interès d’Antoni Puig per la guerra del Francès: “Todavía continuamos haciendo Miquelets, pero no hay bastantes fusiles para la tropa que tenemos”.

Però la seva participació també es va concretar participant activament en alguna de les batalles que es van lliurar a Catalunya. Així, en la carta del 4 de setembre de 1808, adreçada a Pablo Martín Campomanes, de Madrid, explica, amb detall, els esdeveniments de la batalla del Bruc: “Antes de salir los franceses

para internarse por esta provincia (Barcelona), me halle allí unos días con mucho sobresalto, pero les lleve dos días de adelanto y llegue en esta sin novedad y sin moverme, mirando las cosas que han pasado que solo se debe atribuir a un milagro y a nuestra buena causa. Quien había de decirme ver arrollados aquellos cañoneros y demás cavallerías y tropas francesas que temblábamos todos en Barna de verlos y a los cuatro días un puñado de paisanos catalanes que al principio no llegaban a 50. Se empezó el fuego en el Bruc a las faldas de Nuestra Señora de Montserrat que hacen detener 3.000 y 600 de a caballo, se presentan en batalla, pero al mismo tiempo acuden allí los somatenes de Manresa y Igualada y una infinidad de otras villas y lugares, no solamente los detienen y los arrollan y por todas partes se hallan ya franceses muertos y van de retirada hasta el abrigo de Barna. A los 8 días vuelven otra vez, pero como ya habíamos tenido tiempo de llevar allí 4 cañones violentos y otros muchos de madera y los demás que tomamos de los franceses, encontraron allí la más completa derrota y su perdición de que no han vuelto más. El que más paso en una ocasión sin ninguna tropa de línea, sin fusiles solo con las pocas armas de las casas particulares y estas muy escasas y a más sin cabezas por dirección y un desarreglo en todo, pero a la voz, sin quedar uno siendo hábil con las armas, todos sin excepción, clérigos i seculares se fueron allí volando. Pero ahora ya está muy arreglado, habiendo levantado 40.000 miquelets y quedan si conveniese tres veces más. Nos ha venido como lo sabra una poca de tropa de Mahon y cada día se va adelantando a estrechar la desgraciada ciudad de Barna. No le digo lo demás que ha ocurrido en Gerona que es cosa singular, que ya lo sabra, igualmente Granollers, Rosas y otras partes. [...] Tenemos que sufrir algunas contribuciones, a mi a más de los pagos regulares que son puestos, me han taxado 2.000 duros como a pudiente, que estamos muy gustosos por la defensa de la religión y nuestro amado país”.

I en la carta del 22 de gener de 1809, adreçada a Antonio de Eril, explica que s'ha endarrerit en el tercer pagament de l'arrendament del Priorat perquè ha hagut d'anar a lluitar contra els francesos: “Vinieron las novedades que V. S. no ignora, y tambien me cupo a mi salir con gente contra nuestros enemigos”.

Un altre testimoni de la seva participació activa en la guerra el llegim en l'escrit del 22 de gener de 1809, adreçat al marquès de Lluçà: “Sento no haver sabut fins ara mateix que mi Sra D. Eulalia sia en Cervera, on vaig passar el dilluns passat de mon regres amb la gen armada que eixiren d'este son poble 20, ma salut no permet com V. S. sab las penalitats se sofreig en un campament, pero los 15 dies se pasaren gracias a Deu y lograrem ferlos recular des de Jorba a Masquefa”. En la mateixa data també va escriure una carta a Josep Cortadellas en què li explica que va demanar a Matheu Comandant que el destinés a la jurisdicció de Calaf, però solament va arribar fins a Vallbona i ja el van rellevar. Es queixa de “patir un fort mal d'ulls de la serena i el mal dormir”.

3.3. Conseqüències de la guerra del Francès als pobles de Lleida

De les conseqüències de la invasió francesa als pobles de Lleida, Puig en deixa constància en diferents escrits.

Una notícia de l'espoli la tenim en la carta de l'11 de juny de 1808, adreçada al comte de Santa Coloma, en què es queixa que els pobles propers a Lleida no poden donar els fruits a les Juntes o als enemics i, a més, han de pagar els “tercios a sus Señores”. I el 22 d'abril de 1811 li comunica que aquest any no s'ha recollit res dels arrendaments perquè, des del 16 d'abril, quan van arribar a Lleida, els francesos ho estaven requisant tot.

El 19 de juliol de 1808 envia al marquès de Lluçà un nou “estampat” de la Junta Provincial amb els nous impostos. S'ha de pagar el doble cadastre a més del nou dret que s'ha imposat per a la manutenció dels miquelets.

Amb data de 4 de setembre de 1808, adreçada novament al comte de Santa Coloma, es constaten els diferents impostos. Li comunica que ha pagat les 150 lliures als miquelets. I que té el resguard que li va fer la “Junta de la vila de Albesa”. Ara la Junta Suprema de la Província ha decretat pagar un 15% a l'any dels drets i delmes que hi ha arrendats: “Que a mi solo 2.000 duros plata que saliendo con la nuestra todos tenemos por bien empleado”.

Una mostra de l'espoli a què sovint estaven sotmesos els habitants dels pobles de Lleida el trobem en la carta del 3 de maig de 1809, adreçada a Josep Bonell, de Castelló de la Plana: "Nos hagerem de ausentar de esta por motiu dels enemics, que gracias a Deu se han apartat. [...] Quan estaba la llavor de canem ensacada al puesto para embarcarla, que sols hi va anar de 4 dies quant los francesos se presentaren a los pobles devall de Lleida contiguos al Segre y no hagué lloc per enviarla, del que se men ha seguit bastant perjudici".

La carta del 25 de març de 1809, adreçada a la comtessa de Santa Coloma, descriu les penalitats dels habitants del poble d'Albesa, però que són generalitzables als pobles propers a Lleida, com ho són els de la Plana d'Urgell: "A causa de tener el enemigo comun invadidos los pueblos inmediatos al Poal, temiendo que de una hora a otra no ejecutasen lo propia en este lugar, lo mismo sucede por lo respectivo a Albesa, cuyas familias acaban ya de dejar vacias sus casas dejando de conseguiente enteramente incultas sus heredades y abandonando mucha parte de sus efectos, lo que asimismo ha tenido que sufrir asi en Albesa com en mas partes, sin haber tenido mas tiempo que para sacar lo mas preciso para la manutencion y sustento de la familia".

La carta el 14 de març de 1810, adreçada a Josep Cortadellas y Cia de Calaf, explica les estratègies que feien per evitar l'espoli dels exèrcits: "Per les noticies del dia enviades del Quartel General en esta son que los nostres de la part del Cinca mantenen sos punts teninlos dins de Monsó y al contrari per la part de Casp y Alcañiz de que se han apoderat del moltes viles y Pobles fins a estar cerca de Tortosa i per est motiu que es cert marxa des de Lleida unes quantes Compañies dels de Sta Fe y un esquadro de 150 cavalls. [...] De mon carrec estan per vendre el canem de Corbins, Albesa y Balaguer que es venen a poc a poc, la ventura de haber-se augmentat algo. Lo demes de grans n'hi ha molt poc, pues tot ja ho haviem venut, sols 150 quintals de seixa que tenia jo en el Poal procedents de l'arrendament del Priorat y que ara venc fent-los portar en esta de nit per haver-nos de guardar de las visitas de Juntas y del proveedor de Balaguer per les tropas de Pereña que despues d'ahir foren en esta y ne prengueren 80 quintals".

L'abril de 1810 Antoni Puig marxa de Bellpuig cap a Tàrrrega per l'arribada de l'enemic, i el dia 24 escriu una carta a la comtessa de Santa de Coloma descrivint la situació que es vivia a la plana: "Des de que nuestros enemigos ha sitiado la ciudad de Lerida o des del dia 6 de abril, segun recibo del regente de la baronia de Arbeca que es subastador por consejo de Ignacio Bo segun informe, que se me han apoderado de todos los frutos que habia alli procedentes del Molino y Diezmos, hasta despacharon al Molinero, que han puesto otro, todo por llevar raciones al enemigo y lo mismo han hecho a los diezmos de Escala Dei, que percibe junto con los de S. E. el colector Jaume Parres y Bayle que era, se escapo en Lerida y de casa de este se han llevado todo cañamo, simiente de cañamo y los pocos granos habia que eso no era de consideracion. A mas no cobré los arriendos de las hierbas del año pasado ni estiercoles que junto importan 880 lliures. Tampoco de este año ni el Diezmo de corderos, todo por causa de los enemigos. Pero ahora ya ve estoy del todo perjudicado, sin percibir nada y lo peor perdere lo que habiamos recogido y bastante que se habia gastado por componerlo que es el cañamo que no esperaba sino que ubieses estado fuera de enemigos como tambien es Poal y demas Urgell".

Les conseqüències de la invasió francesa, per a Antoni Puig, van anar més enllà del pagament dels impostos corresponents i de la participació activa en diferents batalles. El 1812, les terres de Lleida estaven governades pels francesos, i Antoni Puig fou empresonat perquè va lliurar els grans del *diezmo* a l'exèrcit espanyol. El 20 d'abril de 1812, Domingo Sala Domenech, de Balaguer, escriu una carta a Puig dient-li que el governador de la Província vol que vagi a veure'l per tractar i poder judicar amb ple coneixement sobre algunes dificultats que ha tingut per cobrar de les anualitats del 1810 de la baronia de Bellpuig: "A fin de que se persone des de luego ante el Excm. Gobernador, para tratar, y poder fallar con pleno conocimiento sobre algunas dificultades que han ocurrido a su Exc. acerca el recobrar que V como apoderado de los Arrendatarios de la Baronia de Bellpuig en la anualidad de 1810 exigio de aquellos pueblos los frutos que estos les ocuparon ya para acudir a sus propia urgencias y ya también para entregar a los insurgentes. [...] Presentadose V. prontamente nada padecerá la persona de V. y no presentadose con prontitud decretaria la confiscación de todos sus bienes con otras providencias que sin duda le serán a V. muy sensibles".

I a la carta del 2 de setembre de 1812 adreçada, a Cortadellas y CIA, remarca el següent: “Per la Munda [la seva dona] los aviso els meus transtorns causats per lo que saben y remoguts per 4 maliciosos dels mateixos pobles que podra dir alguna cosa lo donador. Cerca de 6 mesos de estar tancat pero he guanyat un bon jornal per la compañía. Jo hagues volgut que no se hagues perdut temps y sacrificis hagues eixit com en Balaguer pero les declaracions contra la intelligencias amb los grans dels delmes que serviren per los Espanyols habien posat de tan mal aspecto la cosa”.

El 30 d’octubre de 1812 escriu a Josep Cortadellas explicant-li que ha estat sis mesos a la presó: “Despres de passats 6 mesos d’esclavitud he lograt la llibertat no haven parat mai de fer diligencies los 4 mesos per via d’apoderats, veien que res se adelantava determinà que vingués la Munda y amb sa activitat se adelanta y logra mon rescate que no esperaba segons los antecedentes y datos certs que tenia”.

Per obtenir el seu rescate va haver de pagar una quantitat important de diners procedents del mig delme, possiblement de la baronia de Bellpuig: “Vegen la poca formalitat dels testimonis acusanme de haverme entes per la salida dels migs delmes dels grans. [...] No hague altre remedi que fer una composicio encara que sensible i feu pagar la mitat dels grans que pagaren los pobles en Balaguer l’any passat”. A fi de poder reunir els diners per al seu alliberament, la Munda va reclamar els deutes que Puig tenia pendents de cobrament; així, en la carta de 6 de setembre de 1812, la Munda demana a Salvador Queralt, de Vilafranca, els 500 duros que li va deixar el seu marit “perque li fan molta falta”. I si no li paga anirà per la justícia: “Son tantas las cartas y remeses a Vm. per cobrar los 500 duros que tan amistosament li deixa meu marit que ya me fan estar entre si lo aprestar per justicia o no, lo que fare si Vm no los entrega inmediatamente al dador pues be pot considerar la falta me fa tanta crescuda partida, en fin espero se fara carrec de la rao y que no perpetra hagia de fer lo que no tinc ganas que sentiría tan com Vm. mateix”.

El 18 d’abril de 1814, des de Cervera, envien a Puig una carta, amb una còpia de l’avituellament i altres efectes que han deixat els francesos en els magatzems de Lleida. El document de l’inventari està signat per un militar de l’exèrcit francès, i la persona que signa la carta es troba a la capital de la Segarra, allotjat a casa del marquès de Campomanes: “Adjunto le remito la copia del estado que contiene los viveres y demas efectos, que segun el que me entrego el Comisario Frances, existian en los Almacenes de la Plaza y Fuertes de Lerida en 31 de enero de este año”.

Copia del estado que contiene los viveres y demas efectos que existian en la Plaza y Fuertes de Lerida en 31 de enero de este año. El Comisario Frances.

Quintales de Zapato	1878	15.	466.	2742.	5224.	234666.	324.	382.	133.	1168.
Medidas y Vinos del Principado	16976.	26686.	1111.	11566.	716.	1606.	276.	4.	7.	76.
Gran de Zaragoza	4.	5.	2282.	8468.	4868.	820.	4.	13000.	126.	

Inventari de l’avituellament i altres efectes dels magatzems de Lleida.

L'any 1817, però, la collita era completament perduda (la pitjor dels darrers cent anys) i es passava fam a tot el territori i milers de persones acudiren a treballar: Puig era l'encarregat de donar-los feina, no sols de l'Urgell, sinó també de la part d'Àger, Ribera d'Ebre i Camp de Tarragona. Afirmava que "no es pot accontentar a tothom, sols un Déu ho pot ferho", i demanava ser substituït de la seva feina al terme de Flix.

El mes de juliol de 1817 la Junta va decidir emetre un préstec de 50.000 duros que pagarien al 5% (finalment el mes d'agost es duria a terme, però a l'interès del 6%), però quan Anton Castellana i Puig demanà a la resta de la Junta que fossin els primers a encapçalar la subscripció d'accions, la proposta va ser rebutjada perquè els membres de la Junta no creien que se'ls retornessin els diners. També aquell mes de juliol els membres anaren a cobrar el que se'ls havia assignat del crèdit públic i es trobaren que els seus diners havien servit per pagar la tropa.

Ben aviat la Junta va veure que la construcció del canal navegable era una quimera i decidí concentrar-se a fer el canal subsidiari, que era el que regaria l'Urgell. El 1818 i 1819 foren anys de mala collita, i milers de persones emigraren de l'Urgell per fugir de la fam. En una carta del 12 de desembre de 1820, de Puig a Oliver, s'informava que a les obres del canal només hi havia vint homes treballant a la presa i deu homes treballant a llera del canal. Moria el projecte.

4.2. L'intent de 1822

L'Urgell presentava un quadre espantós perquè no havia plogut gens, i si la collita de 1821 havia estat dolenta, el 30 de gener de 1822 encara no havia nascut cap sembrat i no s'esperava que es collís res, per la qual cosa es va tornar a posar la mirada al canal. Però no hi havia arbitris per continuar l'obra, per la qual cosa s'esperava la vinguda del nou cap polític de la província i la seva reunió amb la Diputació. Puig, el mes de febrer, es va reunir amb Anton Castellana, Subias i altres per relançar el projecte.

A inicis del mes d'abril, demanava al seu amic Marià Flaquer si hi havia notícies sobre la construcció del canal d' Urgell i, en una carta del 24 d'abril, explicava la visita al nou cap polític: "En quanto al Canal el viernes pasado fuimos a ver el Sr. Jefe Politico nuevo de Lerida, Don José Niubó, Don Marti de Cardona, que se hallava en esta Ciudad, el Arquitecto Mestres y su servidor en donde tubimos dos secciones largas sobre el objeto [...] He hablado con muchos interesados de este Urgel y generalment la opinion esta que si se hallase una compañía que emprendiese la obra [des de la presa a Belcaire] que segon el calculo del arquitecto Mestres que sale garante y lo tomara si tenia el dinero sobre el coste de unos 60.000 duros; entonces se obligaria a los pueblos por su tierra regable, al que saldria por jornal de tierra sea a dos o quatro duros con la obligacion de complir luego de llegar la agua a sus tierras de este modo esta la opinion en General y seria adelantar un paso, si Ud se tomase la pena de hablarlo en algunas compañías que Ud. conose".

En una altra carta del 4 de maig escrita, a Josep Melchor Prat, de Madrid, li parla del nou projecte per fer el canal i l'informa que el governador els informa que hi havia un nou projecte de canal "que se puede realizar sobre coste de 150.000 duros" ja que "sus principios son conciliar los animos y enemistades. [...] Gran Canalista, nos leyo la carta en que dava parte al gobierno de la miseria y mal estado de esta provincia y en particular de Urgel que no havia otro medio que realizar la carretera que va de Leryda a Tarragona y canal pues la miseria de esta tierra es tanta que hay pueblos falta una tercera parte de gente haviendose emigrado unos a las Castillas y otros en Cerdeña y Ampurdan y para el año que viene se me hace pueda quedar despoblado pues entonces todos tendremos que marxar y con la miseria de 150.000 duros se salvaria a mas de 60 pueblos. El nuevo proyecto del Canal al paso del Sr. Lasala en Leryda se le presento y quede yo encargado de remetirselo luego de tenir echo dicho (plano) nuevo juntamente con lo demàs". El cost del canal és de 150.000 duros. Per fer-lo, el governador vol que hi torni a haver concòrdia i que s'acabin les enemistats. El 12 de maig, el Sr. Lasala, de Madrid, li envia el plànol del nou projecte de canal. Finalment, en carta el 26 de maig, adreçada a Marià Flaquer i fill, comenta: "Ya habra visto V. lo que el gobierno la partida que da para el canal segon me escribe el amigo comun Lasala que son entre carretera de Lleida a Tarragona y canal 25.000 duros".

4.2.1. *Es reprehen les obres*

En una carta de 15 de juny de 1822 a Marià Flaquer indica: "En quanto al canal el 1º del corriente se empeso a trabajar a jornal en que hay serca de mil Hombres y se ha empesado el trabajo sobre la presa de Balaguer. Hoy he recibido un oficio de la Diputación para que vaya allí para informar sobre este objeto de Canal. Se han encontrado en la caja mas de 8 mil duros y de estos se paga a la gente despues hay que cobrar de arriendos del trenteno como unos diez mil duros, junto con lo que ha sido el gobierno se puede hacer alguna cosa".

4.2.2. *Disputes entre partidaris del canal navegable i el de regar*

En una carta del 19 de juny de 1822, Puig escriu a Manuel Lasala: "La gente que trabajan en la asequia a Urgel son mil hombres a jornal y luego (cuando) haya junta se arreglará a destajos, como dichos trabajos son para ocupar a los pobres no se ha podido en prompto empezar la obra en la presa, si en el cauce solo, acerca las eres del Franch, porque aunque se haya o no aprobado el nuevo plan siempre la agua ha de pasar por ahí. El Jefe Politico y nueva Diputación me llamaron a sus juntas para tratar de ilustrarlos sobre dicho objeto, a que prevengo a que haya lguno en dich[a Diputación como movido por otros y pretenden se empiece el Canal Grande [el navegable] podria ser objeto para explosionar este subsidiario y hable a dichos señores, y lo podrian hacer sus interesados dejando para nosotros el nuestro subsidiario, separando los intereses de una y otra parte. Aunque a mi parece confian se declare el canal grande Nacional y siendo asi el gobierno les subministraria el coste, convindria que de los 25.000 duros que cede el gobierno a la provincia de Leryda y Tarragona para la carretera que haya tantos para la carretera y tantos para el canal subsidiario.

Prevengo a V. esta palabra para que los pretendientes del Canal Principal trabajan en interpretar sea para ellos el dinero. Solo uno de la Diputación fue el que habló sobre el canal grande. Imaginaria pues que los demas estan para esta acequia de riego. Les hize presente el prospecto bajo el qual se pueda tratar como empresarios nacionales y extrangeros del mismo modo que U. Anticipo que quedaron muy satisfechos de que se realizara la obra. Esperamos venga el arquitecto Selles para la nivelacion de la otra parte del Segre o nuevo plan de Mestres, que si este lo apoyaraya ve V. el poco coste, que con el dinero hay en caja y lo que haya cedido el gobierno tal con vez con accionistas de Cataluña se haria con algun interes y no serian necesarios los extrangeros".

També tracta del tema la carta adreçada el 23 de juny de 1822 a Marià Flaquer i fill: "Sobre el oficio que tenia de la Diputacion que resultó que despues de dos juntas eligiesen una Comision de vocales para el cuidado de dichas obres y buscar dinero, los sujetos son 5 interesados a dicho canal que con el Dr. Tarragona, Ramon Vensa, los dos de Balaguer, su servidor, D. Jose Niubó y Juan Viladot, sujetos de mi confianza, muy canalistas y adictos al bien publico. Ayer se tuvo la primera Junta en Balaguer i pasado mañana nos reunimos otra vez y pasar después en Camarasa arreglar los 1.000 hombres que trabajan allí, dar las ordenes para recoger el dinero de atrasos y tratar después por un prestamo sobre 7.000 duros que hallandose esta partida, asseguro el arquitecto Mestres al mayo que viene tenir el agua pasado Belcaire. [...] ESTIMARE a V. por lo que me dixo el hermano politico Antonio que interés se les puede dar a los prestamistas baxo las seguridades de la tasacion que saldrá a las tierras regables de cada termino a mas de la fianza de sus bienes y Seguridad del gobierno se va hacer esta tasacion sobre 200.000 duros en los 74 terminos que incluye dicho canal subsidiario de que remitiremos a V. a su tiempo una copia y no seria malo lo consultase V con algunos interesados que seran los primeros que pensamos invitar com tambien los hacendados de esta tierra".

La guerra entre liberals i absolutistes va interrompre l'obra i els diners van ser destinats al conflicte bèl·lic.

4.2.3. *D'altres intents*

El tema de la construcció del canal es va continuar removent a partir de 1828. No va ser fins al 8 de juny de 1832 que es va tornar a posar la primera pedra del canal (ara ja no d'Urgell) de Ferran VII. Però això és tota una altra història.